www.turkishstudies.net/language

Turkish Studies - Language and Literature

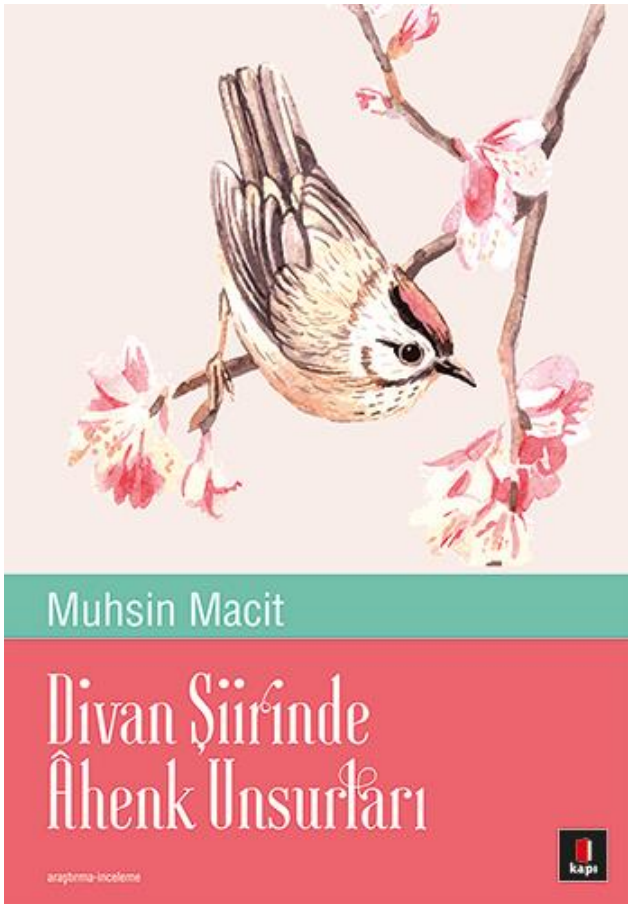
ANKARA SCIENCE UNIVERSITY

eISSN: 2667-5641

Book Review / Kitap Tanıtımı

Muhsin Macit, *Divan Şiirinde Ahenk Unsurları*, Kapı: İstanbul, 2016, ss. 136, ISBN: 978-975-8950-52-2.

Sevim Aras*

Klasik Türk şairlerinin, şiirlerini yazarken gelenek tarafından belirlenen kurallara bağlı oldukları bilinen bir gerçektir. Kalıplaşmış mazmunlar, aruz vezni, belli başlı nazım şekilleri ve türleri klasik Türk şiir geleneğinin temel ögelerindendir. Bu konuların anlatıldığı birçok kitap ve makale yazılmıştır. Bunlardan bir tanesi de Prof. Dr. Muhsin Macit'in ilk baskısı 1996 yılında yapılan ve 2016'da gözden geçirilmiş üçüncü baskısı yayımlanan *Divan Şiirinde Ahenk Unsurları* isimli eseridir.

İncelemesi yapılan kitap "Kısaltmalar", "Önsöz", "Giriş: Divan Şiirinde Âhengi Sağlayan Unsurlar", "Söz Tekrarları", "Ses Tekrarları", "Ritim", "Sonuç", "Ek: Gazellerde Kullanılan Redifler" ve "Kaynaklar" bölümünden oluşmaktadır.

Yazar, "Divan Şiirinde Âhengi Sağlayan Unsurlar" başlığını taşıyan "Giriş" bölümüne Yahya Kemal'in "*Üstâd elinde ser-tâ-ser âhenk olur lisân/Mızrâba ses verir kelimâtiyle tel gibi*" beytini alıntılayarak başlamıştır (s. 9). Ardından klasik Türk şiirinde kullanılan dili etkileyen ve belirleyen

* Arş. Gör. Eskişehir Osmangazi Üniversitesi, İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü
Res. Asst. Eskişehir Osmangazi University, Faculty of Humanities and Social Sciences, Department of Turkish Language and Literature
ORCİD 0000-0002-5842-1129
sevim.aras@ogu.edu.tr

Cite as/ Atıf: Aras, S. (2025). Muhsin Macit, divan şiirinde ahenk unsurları, Kapı: İstanbul, 2016, ss. 136, ISBN: 978-975-8950-52-2.. *Turkish Studies - Language*, *20*(2), 1439-1442. https://dx.doi.org/10.7827/TurkishStudies.81088
Received/Geliş: 07 March/Mart 2025
Accepted/Kabul: 26 June/Haziran 2025
Published/Yayın: 30 June/Haziran 2025
Checked by plagiarism software

CC BY NC

ögelerin "kafiye, redif ve vezin gibi ritmik akışkanlığı sağlayan biçimsel unsurlarla söz sanatları ve mazmunlar" olduğuna vurgu yapılmıştır (s. 9). Sonrasında yazar, Mehmet Kaplan'a atıf yaparak "devir üslubu" kavramını açıklamıştır (s. 10). Sonrasında Muhsin Macit klasik Türk şiirinin birçok konuda eleştiriye uğradığından ancak âhenk konusunda bunun tam tersi olarak beğeni aldığından söz etmiştir (s. 10). Türk şiirinin her döneminde âhenge dayalı unsurların kullanıldığından fakat bunların dönemden döneme sayısal açıdan farklılık gösterdiğine vurgu yapılmıştır (s. 11-12). Bunun ardından "âhenk" sözcüğünün lügatlerdeki karşılığının yanı sıra divan ve tezkirelerde yanı sıra "musiki terimi olarak" da kullanıldığına vurgu yapılmıştır (s. 12). Kelimenin musiki terimi anlamında kullanıldığına kanıt olarak Ahmed Paşa, Bâkî, Nedîm ve Şeyh Gâlib'ten alınmış beyit örnekleri verilmiştir (s. 12-13). Akabinde "elfâz", "edâ", "mevzûn", "selîs" ve "selâset" gibi sözcüklerin âhengin ifade edilmesi için kullanıldığına değinilmiştir (s. 13). Bahsedilen bu sözcüklerin geçtiği beyit örnekleri verilmiştir (s. 13). Bu beyitlerin ardından, âhenk sözcüğünün belâgatteki karşılıklarından ve sözcüğün zıttı olan "rekâket" sözcüğünden bahsedilmiştir (s. 14). Hemen ardından Macit, tezkirecilerin bazı şairleri tanıtırken, tanıttıkları ediplerin şiirlerinin selâset açısından nasıl olduğuna değindiklerine vurgu yapmıştır (s. 14-15). Sonra "âhenk" sözcüğünün tanımı yapılmış ve "armoni" sözcüğü ile "âheng-i selâset" ifadesinin birbirinin anlamını karşılayacak şekilde kullanıldığına vurgu yapılmıştır (s. 16). Recâizâde Mahmut Ekrem'in "âheng-i selâset" ifadesini "umumî ahenk" ve "taklidî ahenk" olarak ikiye ayırdığına değinildikten sonra bu iki kavramın tanımı verilmiştir (s. 16-17). Klasik Türk edebiyatındaki nazım şekillerinde redd-i mısra, nakarat vb. gibi şiirde tekrarlanan ve âhengi sağlayan unsurlardan söz edilmiştir (s. 18). Ardından şiirde gündelik dilden kelimeler alınırken hangi hususlara dikkat edildiği hususu üzerinde durulmuştur (s. 18). Şiirde kullanılan atasözleri ve deyimler gibi kalıplaşmış sözlerden bahsedildikten sonra bu tarzı en çok Necâtî Bey'in benimsediği söz konusu edilmiştir (s. 18-19). Hemen sonrasında şiirde kullanılan iktibasların da âhengi sağlayan ögeler olduğuna değinilmiş ve iktibasın belâgatte "bedîî sanatlar" başlığı altında incelendiğine vurgu yapılmıştır (s. 19).

İkinci bölümde "Söz Tekrarları" incelenmiştir. Bu bölüme, klasik Türk şiirinde kullanılan sözcük tekrarlarının şiire âhenk kazandırdığından ve bahr-ı tavillerin bu âhenge katkı sağladığından söz edilerek başlanmıştır (s. 21-22). Ardından klasik şiirde sadece aynı kelimelerin değil aynı zamanda birbirine yakın sözcüklerin de tekrar edildiğine vurgu yapılmıştır (s. 22). Sonra yazar "cinas", "iştikak" ve "kalb" gibi söz sanatlarının tanımlarını vermiş ve ek bazı açıklamalarda da bulunduktan sonra bu sanatlarla ilgili beyit örnekleri sunmuştur (s. 23-28). Akabinde "Birli söz tekrarları" alt başlığı açılmış ve bununla ilgili bilgi verildikten sonra bu alt başlığı da kendi içerisinde gruplandırmıştır. Bu gruplandırma, şiirde tekrar eden kelimenin konumuna ve sayısına göre yapılmıştır (s. 28-44). Ardından "İkilemeler" alt başlığı açılmış ve önce ikileme sözcüğünün terim anlamı verilmiştir (s. 44). Buna ek olarak ikilemelerin şiirde âhenk sağlayan unsurlar olduğuna vurgu yapılmıştır (s. 44). Hemen sonrasında Seyyid Nesimî'ye ait içerisinde ikilemelerin olduğu bir gazel örneği verilmiştir (s. 45). Bu gazelden sonra ikilemeler kendi arasında gruplandırılmış ve beyit örnekleri verilmiştir (s. 46-48). Bu gruplandırma da beyitlerde geçen ikileme sayısı ve ikilemelerin hangi mısrada yer aldığı olmak üzere iki açıdan yapılmıştır. Bütün bunlardan sonra "İkili söz tekrarları" adlı bir alt başlık açılmıştır. Yazar bu söz tekrarlarını da "çapraz söz tekrarları", "düz söz tekrarları", "Farsça tamlamalarla yapılan tekrarlar", "birleşik fiil ve deyimlerle yapılanlar" şeklinde gruplandırmıştır. Her bir grup için de beyit örnekleri verilerek anlatılanlar somutlaştırılmaya çalışılmıştır (s. 49-55). Bu anlatılanlardan sonra "Üçlü söz tekrarları" şeklinde yeni bir alt başlık açılmıştır. Üçlü söz tekrarlarının ne şekilde yapıldığına dair kısa bilgi verildikten sonra beyit örnekleri sunulmuştur (s. 55-57). Son olarak "Dörtlü söz tekrarları" ve "Beşli söz tekrarları" olmak üzere iki alt başlık daha eklenmiştir ve diğer alt başlıklarda olduğu gibi açıklamaların ardından beyit örnekleri sunulduktan sonra bölüm noktalanmıştır (s. 57-58).

Üçüncü bölümde "Ses Tekrarları" ele alınmıştır. Öncelikle seslerin ritimle birleştiğinde şiirde âhenk oluşturacağına ve ritim ögelerinin de ölçü ve uyak olduğuna vurgu yapılmıştır (s. 59).

Klasik Türk şiirinde ünlü ve ünsüz seslerin şiir içinde tekrar etmesiyle "iç musiki"nin oluştuğuna değinilmiştir (s. 60). Sonrasında "paralelizm" alt başlığı açılmış ve bu sözcük hakkında bilgi verilmiştir (s. 61-62). Ardından yazar, Kâmil Veliyev'in "sentaktik paralelizmle ilgili" yaptığı sınıflandırmayı klasik Türk şiirine uyarlayarak paralelizm kavramını kendi içerisinde alt başlıklara ayırdığını söyler (s. 62). Bu alt başlıklardan ilki "Beyitte veya gazelde paralelizm"dir. Bunun klasik Türk şiirinde ne şekilde karşımıza çıktığına dair bilgi verilmiş ve bununla ilgili beyit örnekleri sunulmuştur (s. 62-65). Alt başlıklardan ikincisi "Tam veya yarım paralelizm"dir. Yazar bu tür paralelizmin nasıl meydana geldiğini açıkladıktan sonra konuyla ilgili beyit örnekleri vermiştir (s. 65-66). Üçüncü alt başlık "Ortak sözsüz ve ortak sözlü paralelizm"dir. Diğer başlıklarda olduğu gibi bu başlıkta da bu paralelizm türünün ne şekilde oluştuğuna vurgu yapıldıktan sonra beyit örnekleri verilmiştir (s. 67-70). Son alt başlık ise "Düz ve aksi paralelizm"dir. Bu başlığın altına gerekli açıklamalar yapıldıktan sonra beyit örneklerine yer verilmiştir (s. 70). Hemen ardından "Armoni" adlı başka bir alt başlık açılmıştır. Yazar tarafından bu kelimenin tanımı verilmiştir (s. 71). Akabinde klasik Türk şiirinde birbirine benzeyen hecelerin kullanılmasının da âhenk oluşturacağına vurgu yapılmıştır ve içerisinde birbirine benzeyen hecelerin olduğu beyit örnekleri sunulmuştur (s. 72). Bunun sonrasında "aliterasyon" ve "asonans" gibi unsurların şiir içerisinde armoniyi sağladıklarından bahsedilmiştir ve "aliterasyon", "asonans", "tenâfür" kavramlarının açıklaması yapılarak şiir örnekleri verilmiştir (s. 73-75).

"Ritim" başlığı verilen dördüncü bölümde, öncelikle hece ve aruz ölçüsünün şiirde ritmi sağladığına değinilmiştir (s. 77). Ardından aruz, kafiye ve metrik kavramına dair bilgi verilmiştir (s. 78). Sonrasında "Vezin" alt başlığı açılmıştır. Klasik Türk şiirinde ritim sağlayan en önemli unsurlardan birinin aruz vezni olduğuna vurgu yapan yazar, Türklerin aruzdan önce hece ölçüsü kullandıklarına değinmiştir (s. 79). Sonra yazar aruz vezniyle ilgili yazılan eserlerde, kutsal kitap olan Kur'an'dan alınan ayetlerden bazılarının aruz ölçüsüyle uyumlu olduğuna dair bilgilerin bulunduğuna değinmiştir (s. 80). Akabinde Macit, aruz vezninin musikiyle olan ilişkisine vurgu yapmıştır ve aruz öğretiminde izlenen yolun"meşk usulü" ile olan benzerliğine değinmiştir (s. 81-82). Arap, Fars ve Türk şiirinde kaç tane bahir kullanıldığına dair bilgi verilmiştir ve klasik Türk şiirinde en fazla kullanılan altı aruz kalıbı sunulmuştur (s. 83). Muhsin Macit, klasik şiirde kullanılan aruz kalıplarının "tef'ilelerin çeşitliliği ve dizilişi bakımından" dörde ayrıldığını söyledikten sonra bu dört grup hakkında bilgi vermiştir ve konuyla ilgili aruz kalıplarını örnek olarak sunmuştur (s. 83-84). Bunun ardından yazar, Yakup Şafak'ın klasik şiirin en fazla kullanılan altı aruz kalıbındaki açık ve kapalı hecelerin sayısına dair yaptığı bazı tespitlere yer vermiştir (s. 84). Sonrasında yazar, Tevfik Fikret'in şairlerin şiir yazarken ruh durumlarına göre ölçü kullanmaları gerektiği düşüncesine Yahya Kemal'in katılmadığına değinmiştir ve "Vezin" bölümünü sonlandırmıştır (s. 85-86). Bu bölümün diğer bir alt başlığı ise "Kafiye ve redif"tir. Yazar önce kafiye ve redif sözcüklerinin tanımını yapmıştır ve ardından bunların şiirde nasıl kullanılacağını klasik şiiri geleneğinin belirlediğini söylemiştir (s. 86). Kafiye konusuyla ilgili kitapların yazıldığına vurgu yapan yazar, şiirde kafiyenin ne şekilde oluştuğuna dair de bilgi vermiştir (s. 86-87). Kafiye kullanımını belirleyen hususlardan birinin nazım şekli olduğunu söyleyen yazar, ayrıca aa/ba/ca… uyak şemasına sahip kaside ve gazel gibi şekillerin matla beyitindeki kafiyenin tüm şiirde geçerli olduğuna vurgu yapmıştır (s. 88). Bunun ardından, mesnevilerdeki ve bentlerdeki kafiye şemasının şiirdeki ritimi nasıl etkilediğine dair bilgi verildikten sonra "musammat", "musammat gazel", "musammat kaside" ve "iç kafiye" kavramlarına değinilmiştir (s. 89). Hemen sonrasında Nef'î'ye ait kasideden bir beyit verilerek bu beyitin musammat bir kasideden alındığı bildirilmiştir (s. 90). Kafiye bahsinden sonra yazar redif ile ilgili bilgi vermeye başlamıştır. Redifi "kafiyenin bütünleyicisi ve zenginleştiricisi" olarak gören yazar, redif ve şiirin türü arasında bağ kurmuştur. Şiirde redif kullanımını belirleyen ögelerden birinin tür olduğunu belirtmiştir (s. 91). Yazar, divanlarda redifli şiirlerin sayısının redifsiz şiirlere oranla daha fazla olduğunu belirttikten sonra, bu çalışmayı hazırlarken incelemeye esas aldığı divanlardaki gazellerden kaç tanesinin redifli olduğuna dair istatistiksel bir bilgi vermiştir (s. 92). Bunun ardından yazar, klasik şiirde kullanılan rediflerin daha çok Türkçe kökenli fiiller olduğunu belirttikten sonra

nazire olarak yazılan şiirlerde bulunan rediflerin daha çok kelimenin kökünde benzerlik taşıdığını bildirir (s. 92-93). Bazı şairlerin kendilerinin bulduğu redif ve uyakların bulunduğundan bahseden Macit, bu redif ve kafiyelere bakılarak şairin hayatı, hayalleri, mezhebi ve "coğrafyanın belirlediği duyarlık alanları" hakkında bilgi sahibi olunabileceğini vurgular (s. 93-94).

"Sonuç" bölümünde yazar, âhenk unsurlarının klasik Türk şiirindeki "devir üslubunu" anlamaya yardımcı olduğuna değindikten sonra, tüm bu âhenk ögelerinin klasik şairler tarafından "anlatım tekniği" olarak kullanıldığına vurgu yapmıştır (s. 97). Hemen ardından yüzyıllara göre âhenk unsurlarının klasik Türk şiirinde nasıl kullanıldığına dair mukayese yapan yazar, klasik şairlerin bu unsurları kullanırken geleneğin belirlediği alandan çıkamadıklarının da altını çizmiştir (s. 98-99).

"Sonuç" bölümünün ardından yazar gazellerde hangi redifin hangi şairin divanında kaç kez kullanıldığını gösteren bir tablo eklemiştir (s. 101-129). Tabloya yazılan redifler alfabetik olarak sıralanmıştır. Bu bölüm hazırlanırken, diğer bölümler içinde incelenmeyen ve beyit örneği verilmeyen *Fuzûlî Divânı*'ndan da istifade edilmiştir. Muhsin Macit kitabın önsözünde bunu kendisi de belirtmektedir (bkz. s. 8). Kitabın en sonuna yazar, bu çalışmayı hazırlarken kullandığı kaynakları gösteren bir "Kaynaklar" bölümü eklemiştir (s. 131-136).

Şiir ve musiki arasındaki ilişki edebiyat incelemelerinde sıklıkla gündeme gelmiştir. Özellikle divan şiirinde ses unsurunun ne denli yer tuttuğuna dair dağınık biçimde ileri sürülen görüşleri Muhsin Macit, sistematik bir biçimde ve kitap bütünlüğünde bu eserinde ele almıştır. Yazar belâgatın kurallarından ve modern eleştiri yöntemlerinden yararlanarak âhenk konusunda bir bakış açısı geliştirmiştir. Herkesin rahatlıkla anlayıp kavrayabileceği bir üslupla yazılan bu kitap, Osmanlı şiirinde kullanılan âhenk unsurlarının anlatımını yer yer şiir örnekleri de verilerek somutlaştırmaktadır. Bu kitabıyla klasik Türk şiirine bakış açımızı genişletip divan şairlerinin sesine kulak vermemize vesile olan Prof. Dr. Muhsin Macit hocamıza teşekkürlerimizi sunar, okurunun bol olmasını temenni ederiz.